Висновок

про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації

Ван Лілі «Національно-культурна специфіка вербалізації аксіологічного концепту в лінгвокультурі»,

яка подається на здобуття ступеня доктора філософії

з галузі знань 03 — Гуманітарні науки

за спеціальністю 035 — Філологія

1. Оцінка роботи здобувача у процесі підготовки дисертації і виконання індивідуального плану навчальної та наукової роботи.

Аспірантка Ван Лілі своєчасно та в повному обсязі виконала Індивідуальний план освітньо-наукової програми підготовки доктора філософії за спеціальністю 035 – Філологія. Освітня програма в обсязі 40 кредитів ЄКТС виконана повністю. Ван Лілі успішно склала всі заліки та іспити з наступних дисциплін:

Заліки:

1. Філософські засади та методологія наукових досліджень – 90 балів;
2. Парадигми сучасної філології – 90 балів;
3. Іноземна мова для аспірантів (українська) – 92 бали;
4. Підготовка наукових публікацій та презентація результатів досліджень – 95 балів;
5. Методи лінгвістичних досліджень – 90 балів;
6. Актуальні проблеми семантичних досліджень – 95 балів;
7. Методологічні засади теорії дискурсу – 87 балів.

Іспити:

1. Іноземна мова для аспірантів (українська) – 95 балів;
2. Комплексний іспит – 95 балів.

У 2022–2023 н. р. під керівництвом О. В. Чернцової було проведено асистентську практику зі студентами філологічного факультету (групи ЛР-21 та ЛР-31).

Усі заплановані види робіт було виконано якісно і своєчасно. Аспірантка Ван Лілі плідно співпрацювала з науковим керівником протягом усього терміну

навчання в аспірантурі.

2. **Обґрунтування вибору теми дослідження.**

Актуальність теми дослідження зумовлена методологічними настановами сучасної лінгвістики, яка розглядає мову як фонд культурної та історичної пам'яті. Основною одиницею мовної пам'яті є концепт. З огляду на це важливим є осмислення національно-культурної специфіки вербалізації аксіологічного концепту в лінгвокультурі на прикладі універсального концепту *Лінь*, з'ясування особливостей суміщення в його семантиці архаїчних і сучасних значень, що пов'язано із загальними завданнями когнітивістики.

Актуальність роботи пов'язана також із тим, що концепт *Лінь* не був об'єктом спеціального лінгвістичного дослідження з позиції носія китайської лінгвокультури. Завдання виявлення універсального і національно специфічного під час дослідження концептів різних мов передбачає вихід дослідника за межі вузьконаціональної лінгвокультурної традиції, дає можливість «поглянути ззовні» на картину світу та її фрагменти, які експлікує досліджувана мова. Крім того, дисертація має важливе значення для розуміння базового концепту російської лінгвокультури з позиції носія принципово іншої мови, іншої культурної традиції. Актуальність дослідження феноменів російської лінгвокультури представником китайської культури визначається і тим, що в російській і китайській мовах принципово відмінними є способи вираження концептуальних значень, оскільки китайська й російська культури ґрунтуються на неоднаковому світорозумінні, пов'язані з різними релігіями.

В різних мовах досліджуваний концепт має специфічний зміст. Якщо розглянути цей феномен із залученням даних двох мовних картин світу, народних казок, ідеологічних, мистецьких доктрин, то виявиться, що концепт *Лінь* у російській та китайській лінгвокультурах пов'язаний із різними когнітивними ознаками, співвідноситься з різними асоціаціями. Зважаючи на це, осмислення змістових відмінностей концептів є особливо важливим для філологів, перекладачів, а також викладачів російської мови в китайській аудиторії.

Уперше завдання концептуального аналізу досліджуваного феномена поєднуються з дидактичними завданнями викладання російської мови як іноземної. Актуальність реконструкції стереотипних уявлень про *лінь* зумовлена тим, що в процесі вивчення російської мови в китайській аудиторії викладачеві доводиться одні стереотипи, які регулюють сприйняття й інтерпретацію рідного мовлення, замінювати на інші, що відображають зміст чужої культури.

Метою роботи є виявлення національно-культурної специфіки російського концепту *Лінь* у зіставленні з китайським.

Для досягнення цієї мети було реалізовано такі завдання:

- розглянути історію слів-репрезентантів концепту, визначити співвідношення історичного (пасивного) та актуального смислового планів концепту *Лінь;*
- на базі семантичного та словотвірного аналізів слів різних частин мови, що становлять лексико-семантичну парадигму концепту, виявити когнітивні ознаки, що формують ядро концептуальних значень – понятєвий, оцінний складник змісту концепту;
- із залученням лінгвокогнітивного аналізу полісемії прикметника *ленивый* реконструювати стереотипний образ ледачої людини;
- виявити стереотипні уявлення про ледачу людину, концептуалізовані в російській і китайській фразеології, здійснити лінгвокогнітивний аналіз культурних моделей російської та китайської мов;
- осмислити з когнітивного та лінгвокультурологічного погляду соціальні й національні стереотипи, пов'язані з *Лінню*, на матеріалі текстів російських народних казок та літературних творів;
- установити джерела російського й китайського лінгвокультурних концептів: міфологічні, релігійні, національно-традиційні уявлення та образи, органічно пов'язані з культурою суспільства і його історією; подати порівняльну характеристику російського і китайського концептів.

Об’єктом дисертаційного дослідження обрано концепт *Лінь* як ментальний і лінгвокультурний феномен. Предметом – семантику слів-репрезентантів,

фразеологізмів, паремій, а також текстів російської словесної культури, зокрема ідейно-художню своєрідність казкових і літературних персонажів, у яких утілюються уявлення носіїв мови про феномен, що вивчається.

Матеріалом дослідження послугували 5000 контекстів із Національного корпусу російської мови, а також дані етимологічних, історичних, сучасних тлумачних словників, словників синонімів, фразеологічних словників, збірки прислів'їв та приказок В. І. Даля; тексти російських народних казок зі збірки О. М. Афанасьєва, творів російської художньої літератури (комедії Д. І. Фонвізіна «Недоросток», байок І. А. Крилова, віршів О. С. Пушкіна, творів М. В. Гоголя, роману І. О. Гончарова «Обломов», повісті Ф. М. Достоєвського «Записки з підпілля», оповідань А. П. Чехова). Матеріал для зіставлення взято з історичних і сучасних тлумачних словників китайської мови, збірки китайських прислів'їв, збірки народних казок.

Як методологічне підгрунтя дослідження було застосовано лінгвоконцептологічний підхід, який сприяє добору як предмета вивчення максимально повного складу мовних засобів, що репрезентують концепт, опису семантики слів-репрезентантів, застосуванню когнітивної інтерпретації результатів лінгвістичного аналізу, моделюванню змісту досліджуваного концепту як ментального феномена в його національній ідентичності, визначенню місця концепту в національній концептосфері та ін. Для опису мовного матеріалу в дисертації використано такі поняття: «мовна картина світу», «концепт», «поняття», «слово», «внутрішня форма», «значення», «полісемія», «цінність», «оцінка», «конотація», «стереотип», «концептуальна метафора», «концептуалізація», «когнітивні ознаки», «когнітивна інтерпретація», «асоціативно-вербальна модель» тощо.

Методологічна база дисертації спирається на комплексний лінгвістичний аналіз і передбачає низку дослідницьких процедур: етимологічний аналіз слів-репрезентантів, семантичний і словотвірний аналізи слів різних частин мови, лінгвокогнітивний аналіз (із застосуванням понять «концептуалізація»,

«перцептуальний», «інферентний» тощо) полісемії прикметника *ленивый*, ціннісно-маркованих виразів (фразеологізмів, приказок, прислів'їв), лінгвокультурологічний аналіз образів казкових і літературних персонажів, а також зіставлювальний аналіз російського й китайського матеріалу, який містить прийоми смислової інтерпретації, зіставлення, узагальнення та типологізації мовних засобів, що вербалізують концепт, і екстралінгвістичні коментарі.

3. Зв'язок із науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано в межах теми наукових досліджень кафедри слов'янської філології філологічного факультету Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна «Слов'янські мови та літератури у сучасних парадигмах гуманітарного знання» (номер державної реєстрації 0124U002224). Тему дисертації було затверджено на засіданні кафедри російської мови (протокол № 3 від 19 листопада 2020 року), на засіданні Вченої ради філологічного факультету Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна (протокол № 4 від 20 листопада 2020 року). Тему дисертації було уточнено на засіданні кафедри слов'янської філології (протокол № 7 від 21 грудня 2023 року), на засіданні Вченої ради філологічного факультету Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна (протокол № 6 від 22 грудня 2023 року).

4. Особистий внесок дисертанта в отриманні наукових результатів та їх новизна. Дисертаційна робота виконана автором одноосібно, без співавторів. Наукова новизна отриманих Ван Лілі результатів полягає у визначенні національно-культурної специфіки вербалізації російського концепту *Лінь* порівняно з китайським. Наукова новизна дослідження репрезентована в положеннях, винесених на захист:

1. У змісті й російського, і китайського концептів наявні понятійне й оцінне ядро, пов'язане з універсальними людськими цінностями, які визначають соціальну природу людини, та історично мінлива периферія, зумовлена різноманітними культурно-історичними чинниками. Ключові архетипічні когнітивні ознаки, властиві для обох мов, – *лежати, відпочивати, спати, їсти*.

2. Виявлені когнітивні ознаки є результатом пізнання носіями російської мови стереотипної поведінки ледачої людини в прототипній ситуації. Відмінності ж у семантиці спільнокореневих слів різних частин мови, схожих за своїми референтними можливостями унаслідок тотожності коренів, полягають у тому, що вони по-різному фокусують увагу слухача, змінюючи в модельованій ситуації співвідношення «фігури» й «фону», акцентуючи на різних її аспектах.

3. Унаслідок лінгвокогнітивного аналізу полісемії прикметника *ленивый* було реконструйовано цілісний стереотипний образ *ледачої людини* як центр сценарного фрейму, що визначає структуру концепту. У будові концепту виявлено три суб'єкти та їхню когнітивну діяльність. Перший суб'єкт – сторонній спостерігач, перцептуальні значення прикметника відображають результати споглядально-чуттєвого пізнання носіями мови зовнішності та поведінки *ледачої людини*, що має *недолуго-ледачий вигляд*, часто буває *товстою, великою,* навіть *величезною, огрядною*, має вигляд *сонної, млявої людини*, її рухи, хода, жести, міміка *неповороткі, уповільнені*; зважаючи на вказані ознаки *ледача людина* вирізняється *незначною активністю, мінімальною рухливістю*.

Другий суб'єкт – носій стану, у контекстних значеннях прикметника концептуалізуються опис і оцінка пережитого ним внутрішнього стану. Зафіксовано амбівалентну оцінку: негативну (*неприємного, важкого, пригніченого, тужливого стану*) і позитивну оцінку (*сонного, спокійного, стану умиротворення, гармонії*).

Третій суб'єкт – суб'єкт активного раціонального пізнання, його висновки концептуалізуються в інферентних значеннях, аналіз яких дав змогу змоделювати стереотипні уявлення про інтелектуальні здібності *ледачої людини* (*її розум не здатний до найменшого зусилля, вона людина вперта, недолуга, безтурботна*), про її характер (вона людина *несмілива, нерішуча, боязка, ляклива, слабодуха, безініціативна*). У соціально-етичному стереотипі, зафіксованому в першому значенні прикметника *ленивый*, відображено найвищий ступінь узагальнення, оцінку суспільства (*схильний до лінощів, неробства; той, хто уникає праці*).

4. Російські прислів'я, на відміну від китайських, репрезентують висновок про те, що *важка праця призводить до хвороби і вкорочує життя людини*, а китайські відображають стереотип: *праця подовжує життя людини, а лінощі спричиняють старість*. Виявлені особливості пояснюються відмінностями в ментальності, національній психології та культурних сценаріях, які склалися під впливом історії, способів господарювання, побутового устрою, а також релігійних уявлень носіїв мови та культури. Російський культурний сценарій відображає психологію мрійника: оскільки важка праця призводить до хвороби і вкорочує життя людини, у російському пареміологічному матеріалі виправдовуються лінощі, а також висловлюється мрія про те, щоб *Бог дав людині найнеобхідніше, щоб вона могла жити і не виснажуватись від важкої праці*. Китайський культурний сценарій, навпаки, пов'язаний із уявленнями про те, що їжа, одяг, житло не впадуть із неба, що є відображенням стереотипу *праця подовжує життя людини, а лінь змушує старіти*.

5. У народних казках якнайкраще відображається концептосфера, властива народній свідомості. У китайських народних казках *лінь* сприймається як вада, тому засуджується. Специфіка російської ментальності виражається в кореляції концептів *Лінь* й *Успіх / Удача*, тому російські казки можуть демонструвати різні оцінки. Гарного життя, за задумом російської казки, заслуговує швидше той, хто є добрим, жалісливим, розуміє інших живих істот, а не той, хто прагне активно будувати власну долю, докладаючи для цього великі зусилля. Основними складниками концепту *Успіх / Удача* в російській казковій картині світу є відсутність необхідності важкої праці, вдалий шлюб, матеріальне благополуччя і можливість продемонструвати свій успіх тим, хто раніше в нього не вірив. У російській колективній підсвідомості закладена ідея про те, що можна все отримати, не докладаючи для цього жодних зусиль, не працюючи.

6. Поняття *лінь* може концептуалізуватися й через фразеологізми, які фіксують у формі стійких і відтворюваних мовних одиниць ознаки концепту,

що є найважливішими, з погляду певної лінгвокультурної спільноти. Два протилежні способи концептуалізації поняття *лінь* відображають парадоксальність настанов російської культури.

5. Обґрунтованість і достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій, які захищаються. Обґрунтованість і достовірність наукових положень, результатів і висновків дисертації Ван Лілі забезпечена коректним та фаховим використанням сучасної методології лінгвістичної науки, комбінуванням методологічної бази зіставних досліджень мовних картин світу на межі двох напрямів лінгвістики – лінгвокультурології та когнітивістики. Структура дисертації є логічною та відповідає меті та завданням. Результати та висновки, які були здобуті дисертанткою в ході дослідження, є самостійними, науково обґрунтованими. Основні теоретичні положення та висновки дисертації Ван Лілі обговорювалися на засіданнях кафедри слов'янської філології філологічного факультету Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, викладені в доповідях на міжнародних і всеукраїнських конференціях, були опубліковані у фахових виданнях України та Польщі.

6. Наукове, теоретичне та практичне значення результатів дисертації.

Теоретичне значення результатів дисертації полягає в тому, що вона дала змогу перевірити існуючу теорію концепту та релевантність наявних у науці методів для дослідження національно-культурної специфіки вербалізації аксіологічних концептів на новому емпіричному матеріалі російської та китайської мов. Перспективи дослідження пов'язані з подальшим розробленням методологічної бази зіставних досліджень мовних картин світу на межі двох напрямів лінгвістики – лінгвокультурології та когнітивістики. Практичне значення дисертації полягає в тому, що її результати можуть бути використані з навчальною метою в спецкурсах і наукових семінарах з етнолінгвістики, лінгвокультурології, а також у практиці викладання російської мови та лінгвокраїнознавства китайським студентам.

7. Повнота викладення матеріалів дисертації в роботах, опублікованих автором.

Основні теоретичні положення та висновки роботи висвітлено в 6 публікаціях автора: одна стаття у зарубіжному періодичному виданні й три у фахових виданнях України; двоє тез доповідей на міжнародних наукових конференціях.

Наукові праці, у яких опубліковані основні наукові результати дисертації

1. Ван Лілі Внутрішня форма слів-репрезентантів концепту *Лінь* в російській мові (на тлі зіставлення з китайськими ієрогліфами). *Мова: науково-теоретичний часопис з мовознавства*. Одеса: «Астропринт», 2021. № 35. С. 61–68.

DOI: https://doi.org/10.18524/2307-4558.2021.35.237797

URL: http://mova.onu.edu.ua/article/view/237797

2. Wang Lili (2023) Стереотипные представления о ленивом человеке: лингвокогнитивный анализ культурных моделей русского и китайского языков. *Studia Rossica Posnaniensia*. 2023. Vol. 48. № 1. pp. 157–166.

DOI: https://doi.org/10.14746/strp.2023.48.1.11

URL: https://pressto.amu.edu.pl/index.php/strp/article/view/38655

3. Ван Лілі Концептуальна семантика прикметника *ленивый* і стереотипний образ лінивої людини (за даними Національного корпусу російської мови). *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Філологія».* 2023. № 92. С. 64–69.

DOI: https://doi.org/10.26565/2227-1864-2023-92-09

URL: https://periodicals.karazin.ua/philology/article/view/22145/20434

4. Ван Лілі Аксіологічний концепт ЛІНЬ як об'єкт лінгвістики та психології. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Філологія».* Вип. 94. 2024. С. 49–56.

DOI:10.26565/2227-1864-2024-94-08
URL: https://periodicals.karazin.ua/philology/article/view/23759/21616

Список публікацій, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

5. Ван Лілі Історія слів-репрезентантів концепту Лінь в російській мові (на тлі зіставлення з китайськими ієрогліфами). *Слов'янська філологія у сучасному світі: Збірник матеріалів І Міжнародної науково-практичної конференції (24–25 травня 2021 р.) / За ред. д. філол. н., проф. Войцевої О. А., Яковлєвої О. В.* Одеса: Вид-во Одеський національний університет, 2021. С. 48–51.

6. Ван Лілі Стереотипи поведінки лінивої людини: порівняльний аналіз російської та китайської фразеології. *Китайська цивілізація: традиції та сучасність: матеріали міжнародної наукової конференції, 24 листопада 2021 р.* Київ : Видавничий дім «Гельветика», 2021. С. 306–310.

8. Апробація матеріалів дисертації.

Основні теоретичні положення та висновки дисертації обговорювалися на засіданнях кафедри слов'янської філології філологічного факультету Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна й викладені в доповідях на таких міжнародних і всеукраїнських конференціях: XIX Міжнародній науковій конференції з актуальних проблем філологічних досліджень (пам'яті доктора філологічних наук, професора Анатолія Тихоновича Гулака), Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди, Харків (20–21 травня 2021 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Слов'янські читання», Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, Одеса (24–25 травня 2021 р.); Всеукраїнській науковій конференції «Слово – текст – мова в дослідницьких парадигмах сучасної лінгвістики», Харків (21 жовтня 2021 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Китайська цивілізація: традиції та сучасність», Київ (24 листопада 2021 р.); ІІ Міжнародній науковій конференції «Ідеї Харківської філологічної школи в парадигмах сучасного гуманітарного знання: традиції та новаторство», Харків (20 квітня 2023 р.); Міжнародній науковій конференції «Наукова спадщина Д. М. Овсянико-Куликовського і сучасна філологія (до 170-річного ювілею вченого)», Харків (20 березня 2024 р.).

9. Дотримання академічної доброчесності.

На підставі вивчення тексту дисертації Ван Лілі, її наукових праць та Протоколу контролю оригінальності (перевірку наявності текстових запозичень виконано в антиплагіатній інтернет-системі StrikePlagiarism.com) встановлено, що робота виконана самостійно, текст не містить плагіату, а дисертація відповідає вимогам академічної доброчесності. Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело. У списку використаних джерел також подано всі наукові публікації Ван Лілі, матеріали яких використовувалися при написанні дисертації.

10. Оцінка структури, мови та стилю дисертації.

Матеріал дисертації викладено в логічній послідовності та доступно для сприйняття. Дисертацію написано науковим стилем з використанням сучасної лінгвістичної термінології. Структура дисертації відповідає алгоритму здійсненого авторкою дослідження. Зміст, структура, оформлення дисертації, кількість публікацій відповідають вимогам Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установу про присудження ступеня доктора філософії» (Постанова Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 року № 44, зі змінами і доповненнями, внесеними Постановою Кабінету Міністрів України від 21.03.2022 № 341) та Наказу Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 року № 40 «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» (зі змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства освіти і науки України від 31.05.2019 року № 759).

11. Відповідність змісту дисертації спеціальності з відповідної галузі знань, за якою вона подається до захисту.

За фаховим спрямуванням, науковою новизною і практичним значенням дисертації Ван Лілі на тему «Національно-культурна специфіка вербалізації аксіологічного концепту в лінгвокультурі» відповідає спеціальності 035 –

Філологія. Об'єктивність і достовірність роботи зумовлюють належна теоретична база, доцільність вибору методів та прийомів дослідження, обсяг та якість фактичного матеріалу, логіка наукового викладу, аргументованість висновків.

12. Результати обговорення та проведення презентації. Рекомендація дисертації до захисту.

Здобувачка Ван Лілі представила основні результати своєї дисертації на розширеному засіданні кафедри слов'янської філології філологічного факультету Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна (протокол № 11 від 18 квітня 2024 року) у формі презентації, після завершення якої відбулася наукова дискусія.

Ураховуючи високий рівень виконаного дослідження, актуальність теми роботи, наукову новизну результатів та їхнє теоретичне та практичне значення, рішенням розширеного засідання кафедри слов'янської філології філологічного факультету Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна було одностайно ухвалено, що дисертація здобувачки Ван Лілі на тему «Національно-культурна специфіка вербалізації аксіологічного концепту в лінгвокультурі» рекомендується до захисту в спеціалізованій вченій раді з метою здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 035 – Філологія з галузі знань 03 — Гуманітарні науки.

Завідувач кафедри
слов'янської філології
філологічного факультету
Харківського національного
університету імені В. Н. Каразіна,
кандидат філологічних наук, доцент Людмила ПЕДЧЕНКО